

מראי מקומות- סנהדרין צ"א

(א) אמריתו דשכבי חיי, הא הוּו עפרא, ועפרא מי קא חיי- הק' התורת חיים, מה עלה על דעתו של אותו מין, הרי הקב"ה ברא כל העולם, וכ"ש שבידו להחיות מתים. ועוד, מה הוסיף בשאלתו במה שאמר דעפר הוּו. ותי' דאותו המין סבר דהעולם קדמון, והקב"ה יכול לברוא יש מיש, אבל לא יש מאין. ולכך קאמר דהמתים הרי הם כעפר, וזהו כמו אין, וא"כ לכאור' הרי א"א לו לברוא יש מאין. וע"ז השיב לו בתו דלאו יש מאין הוא, אלא יש מיש, ק"ו מן המים או מכלי זכוכית (אף לשיטתו דהכל נברא יש מיש). ולפי"ז, צריך לפרש כפרש"י הראשון בהמשך הגמ' (ד"ה עכשיו), דק"ו הוא מטפה קטנה, ולא מהא דהקב"ה ברא העולם מתוהו, שהרי אינו מאמין בזה.

(ד) ואם אני אנצח אותם, אמרו להם תורת משה נצחתכם- ע' בבאר שבע שהביא מהמהרש"ל שפי' דאפי' אם אני אנצח לא תתלו הכבוד בי. ותמה הבאר שבע ע"ז, פשוט, מהכ"ת שיתלו בו הכבוד. ולכן פי' דה"ק, אפי' אם אנצח בטענה בלתי מספקת ע"פ תורת משה, מ"מ תתלו הכבוד בתורת משה ולא בי [ואולי כוונתו בזה, דיתלו בדאמת מוכח כן מן התורה, אע"פ שאינו מוכח כ"כ]. דהיינו, דגביהא ידע בעצמו שאי"ז טענה מספקת כ"כ, שהרי אין העבד כולו של ישראל, ולכן אמר עבד למי ונכסים למי, כלומר אין לכם טענה על ישראל. אבל הקב"ה סיכל עצתם ולא טענו על ישראל שאין להם אלא חציין של נכסי הכנענים, ומשו"ה עשו אותו יום ליו"ט, שנעשה להם נס שגביהא משתקם בטענה שאינה מסופקת.

(ב) צא לבקעה, וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה, וכו'- ע' בפיה"מ להרמב"ם (חולין פרק ט', קכו:), שכ' אודות עכבר זה, שמקצתו בשר, ומקצתו עפר וטיט, "והוא ענין מפורסם מאד, אין מספר לרוב המגידין לי שראוי זה, אע"פ שמציאות בעל חיים כזה דבר מתמיה, ולא נודעת בו טענה בשום פנים".

(ג) שמא תאמר לזמן מרובה, עלה להר, וראה שהיום אין בו אלא חלזון א', למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות- פרש"י, תולעת שיוצא מן הים א' לשבעים שנה שצובעין בדמו תכלת, ולכתחלה אין נראה בכל ההר אלא חלזון א'. והק' הבאר שבע, איך אמר עלה להר וראה שהיום וכו' מי אמר לו דמתרמי לו שיגיע אותו יום א' לע' שנה שיוצא מן הים להר בשעה זו שיעלה להר. ועוד, אם כל ההר נתמלא חלזונות, למה דמים יקרים. ולכן פי' כשי' הערוך, שחלזון זה אינו החלזון שצובעין בדמו תכלת, אלא מין ארבה הוא. גם גורס הערוך, עלה להר וראה שהיום אין שם חלזון אפי' א', למחר וכו'.

(ה) אף אני לא אביא לכם ראיי' אלא מן התורה- הק' המהרש"א, אם הם מאמינים בתורה, א"כ אין להם פתחון פה כלל, שהרי יש כמה וכמה פסוקים בתורה שהקב"ה נתן ארץ ז' עממים לכלל ישראל, ולמה צריך לזה דכנען הי' עבד לאחיו (ובפרט שאי"ז טענה נצחת כ"כ, וכדלעיל, דגם ליפת הי' בעלות על כנען). וביאר דמעשה זה הי' בזמן תחלת בית שני, וטענת בני אפריקה היתה, הרי אה"נ, ברשעתנו נטל הקב"ה הארץ מאתנו ונתנה לכם. אבל עכשיו, גם אתם עשיתם כמונו, וקאה אתכם הארץ בחורבן בית ראשון, והשליך אתכם לארץ אחרת בחטאתכם, ולא טובים אתם מאתנו, ואתם תשובו להאחז בארץ הזאת, אבל אנחנו קדמו לכם בזכות זה מצד ירושה. וע"ז השיב להם גביהא דמ"מ הרי הקב"ה נתן לכם להיות עבדים לעבדים, וא"כ, אפי' אם אנחנו עבדים לאלכנסדרוס, מ"מ אתם עבדים שלנו, ועבד שקנה נכסים, נכסים למי. עוד הק' התורת חיים, למה לא השיב להם דכיון דמבואר בקראי דיהושע כבש הארץ, א"כ ממילא של ישראל הוא ע"י הכיבוש. וכן ק' אהא דבני ישמעאל ובני קטורה בהמשך הגמ', דהא יהושע כבש הארץ. ותי' דכיון דבכמה מקומות בתורה כתי' שהי' ירושה

(י) ולבני הפלגשים אשר לאברהם, וכו'- כ' הבאר שבע דגם בזה היו יכולים לטעון, דאברהם לא שלח אלא בני הפלגשים, אבל לא שלח ישמעאל, וא"כ היו יכולים לטעון שירשו עם יצחק, אבל סיכל הקב"ה דעתם, וכדלעיל.

(יא) ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות, וכו'- ע' בבאר שבע שהביא מהרא"ם שהק', איך עשה אברהם כן, הרי אברהם קיים כל התורה, ואמר' שאין לאדם להעביר נחלתו מבן לבן. ותי' הרא"ם דשאני הכא, דכתי' כי ביצחק יקרא לך זרע. והק' הב"ש על תירוצו, הא א"ז אלא כלפי ישמעאל, ולא כלפי שאר בני הפלגשים. אולם כ' דהקו' מעיקרא ליתא מכמה טעמים, חדא, דקיי"ל דבנו מן השפחה אינו בנו לענין ירושה [ק"ק, א"כ כל הטענה של בני ישמעאל ובני קטורה ליתא, שהרי אינם יורשים, ולמה ה' צריך להא דנתן להם מתנות, וצ"ע], וע"ש עוד תירוצים בזה.

(יב) ולבני הפלגשים וכו'- הק' הבן יהודע, למה צריך לזה, תיפוק ל' מקרא דנתן הכל ליצחק, וממילא אין להם כלום מירושה. ותי' דכיון דנתן הכל ליצחק, היו יכולים לטעון דודאי לא ה' כוונתו ליתן לו הכל, אלא עשה לא אפוטרופוס על הכל בשבילם. ולכן שפיר הביא הא דנתן להם מתנות, וא"כ שפיר י"ל דהשאר ליצחק.

(יג) מאי מתנות... שמסר להם שם טומאה- פרש"י, כישוף ומעשה שדים. ופי' המהרש"א, דאע"ג דאסור ללמוד כדי לעשות כישוף, אבל מותר ללמוד כישוף כדי להבין ולהורות. עוד כ' המהרש"א, דע"כ ס"ל לרש"י דבני נח אינן מצווין על כישוף, דאל"כ, איך מסר חכמת הכישוף לבני קטורה, הרי עובר לפני עור בזה, אע"כ דס"ל דאין נזהרין. וע' בבאר שבע שהביא שמצא כתוב (והוא בפי' הרא"ש על התורה שם) דמה שלימד להם שם טומאה, היינו משום שידע שלא יהיו נזהרים שלא להזכיר את השם בטהרה, ולכן לימד להם שם טומאה, דיכולים להזכירה בטומאה. עוד הביא (והוא ג"כ מהרא"ש שם, בשם ר' יעקב בן נחמן), דחס ושלום שלמד צדיק כאברהם שום שם

לכלל ישראל, לכן יכולים לטעון דשלא כדין ירשתם אותה.

(ו) ואותה שנה שביעית היתה- כ' המהרש"א דמיירי בשדותיהן שבא"י, שהיו בני אפריקא מחזיקין אותן בזרוע ובחזקה בטענה זו, עד שבא אלכסדרוס, ובאו לפניו לדון ע"ז, אבל שדותיהן שבאפריקא לא ה' שייך בהן שביעית, כיון דבחו"ל היו. אבל העיון יעקב כ' דמיירי בשדותיהן שבאפריקא, דהיינו, דכיון דשביעית היתה, ממילא לא ה' להם מה לאכול, וא"כ ממילא עכשיו היו יכולים לאכול משדותיהן של הבני אפריקא באפריקא [ובאמת דברי המהרש"א צ"ע, דמשמע דרוצה להוכיח מהא דא"י בגמ' דשביעית היתה, דע"כ מיירי דשדותיהן היו בא"י, וצ"ע ראייתו].

(ז) שוב פעם א' באו בני מצרים וכו'- הק' המהרש"א, אם ראייתם ה' מן התורה, האם לא ידעו דבאותה ענין עצמו אי' דהקב"ה אמר להם שישאלו וכו', וא"כ ברשות השם היתה, ושוב ליכא טענה. ותי' דהקב"ה צוה להם שישאלו, אבל אח"כ יהיו צריכים להחזיר השאלה, כמו כל שאלה.

(ח) אף אני לא אביא לכם ראי' אלא מן התורה, שנא' ומושב בני ישראל וכו'- כ' הבאר שבע (לשיטתו דלעיל), גם זה לא ה' בעצם טענה נצחת, שהרי באמת היו עבדים של פרעה, וא"כ היו היכולים המצריים לטעון שאין עליהם האחריות לשלם העבדות של המלך. אולם ע' במשך חכמה (בראשית מ"ז, כ"ג), שכ' דמה שהתורה סיפרה לנו הא דיוסף קנה כל המצריים לפרעה, היינו גופא ליישב טענה זו, דכיון שהיו המצריים יכולים לטעון דעבדות של מלך מצרים ה', עכשיו גילה התורה דבאמת כל ארץ מצרים של פרעה ה', וממילא כל מה שה' למצריים ג"כ ה' משועבד להחוב לשלם לישראל.

(ט) תנו לנו שכר של עבודה של ס' ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וד' מאות שנה- כ' המהרש"א דלאו דוקא לכל שנים אלו, שהרי לא היו במצרים אלא רד"ו שנה, וגם לא עבדו כל אותן רד"ו שנה, אלא לשון דקרא נקט.

אבל אין לו שליטה להכריח לאדם עד שעת יציאה, דאם הי' לו שליטה, יהי' כל ולד בועט וכו'. אבל כיון שיש בו יצה"ר, ניכר לפעמים החפץ להרע, ולכן בעשו הי' מפרסם לצאת.

(יח) **כאן בעובדי כוכבים - כ' התורה חיים**, דמה שלעתיד לבא לא ימותו הגוים פחות מק' שנה, היינו משום דקודם מתן תורה לא היו ראויין לעונש מן השמים בפחות מק' שנה, וכן יהי' לעתיד לבא. וכל אלו שמתו קודם מתן תורה לפני ק' שנים, לא מתו מחמת עונש, אלא מחמת מיתה טבעית שנגזר על אדם הראשון עד סוף כל הדורות. אבל לעתיד, לזמן תחיית המתים, תתבטל גזרת מיתה שנגזרה על האדם, וממילא לא ימותו אלא בתור עונש, וזה יהי' רק בק' שנה, דנראה דרך כלל ישראל שקבלו התורה שייך בהו החיוב מיתה ביד"ש משנת כ'.

(ט) **כיוצא בדבר אתה אומר, אז יבנה יהושע מזבח לד' - כ' העיון יעקב**, דמה שהוסיף הגמ' עוד רא' מהא דיהושע, היינו משום דממשה אין כאן רא' ברורה, שהרי איכא מ"ד שמשא לא מת, אלא עומד ומשמש. ועו"ל דאז ישיר קאי על המחשבה, וכמו שפרש"י על התורה, משא"כ באז יבנה יהושע, דליכא למימר דקאי על המחשבה, וכמבואר בשבת (נ"ו), ע"ש.

(כ) **כל המונע הלכה מפי תלמיד, כאילו גוזלו מנחלת אבותיו - פי' המהרש"א**, דהיינו שאינו לומד עם תלמידו כמו ר' פרידא, שהי' למד עם תלמידו ד' מאות פעמים עד שהיתה שגורה לא בפה. וזהו ששינוי המונע הלכה מפי תלמידו, ללמוד עמו עד שתהא שגורה בפיו, לפי שאומר הרב שאין התלמיד ראוי והגון לכך, הרי הוא גוזלו מנחלת אבותיו, שהיו ראויים ומוכנים להם מששת ימי בראשית.

קדוש לרשעים, אלא מסר להם שם להשביע השדים באדונים הממונים עליהם, שיעשה להם כל מה שירצו.

(יד) **גוף אמר נשמה חטאה וכו' - הק' הבן יהודע**, איך כ"א מטיל אשמה על שכנגדו, ואינו מרגיש שגם חבירו יטעון זה כנגדו. ועוד, איך כ"א יטעון טענת שקר כנגד יודע האמת. ועוד, למה הקב"ה צריך לזרוק הנשמה אל הגוף בפועל, די להשיב להם דחטאו בשותפות. וע"ש שכ' לבאר דבאמת כ"א טוען שהוא כחורב ביד האחר, ונאנס מהאחר (וצ"ל דסבר כן באמת, שהרי אל"כ, לא תי' קו' דמשקר כלפי קוב"ה), ועכשיו מראה להם, ע"י שזורק הנשמה להגוף, ואינו חוטא, דלא הי' החטא באונס מחמת חבירו, אלא דבאמת הי' היצר שבכא"א מהם שגרם להם לחטא.

(טו) **ותיתי עד פלגא דרקיע, ותתן שלמא ותיעול, וכו' - יש להק'**, הא סכ"ס יכול ליתן שלום למלך בפלגא דרקיע, ויחזור לאחוריו ומשתחוה, ותשקע במזרח, וכע"ז הק' **הבאר שבע**, והניח בקו'.

(טז) **משעת פקידה - פרש"י**, משעה שהמלאך פוקד הטפה ומביאה לפני המקום, מה תהא עליה, וכו'. וכ' **היד רמה** ע"ז דאין אלו אלא דברי חלומות, והוא פי' דבשעת פקידה היינו משעה שהאשה קולטת את הטפה לבית ההריון, והיא שעת פקידה, כדכתי' וד' פקד את שרה, כלומר, שנתן לה הריון.

(יז) **א"ל משעת יצירה - הק' המהרש"א** מהא דאי' ביומא (פב:), בההוא עובר דארחא ביו"כ, דלחישו לה ולא מהני, ואמרו עליה זורו רשעים מרחם, ולכא"ו מבואר מזה דיצר הרע שולט אף קודם לידה. ותי' דאולי ע"י אמו שולט גם בהולד יצר הרע. אבל הק' עוד ממה שדרשו חז"ל לענין הא דכתי' ויתרוצצו הבנים בקרבה, דכל זמן שעבר רבקה בבית ע"ז הי' עשו מפרסם לצאת, אלמא שיש יצר הרע מבטן, והניח בקו'. וע' **בערוך לנו בנדה** (ל:), שכ' ליישב ע"פ מה שיש לדקדק בלשון הגמ', דאמר מאימתי יצר הרע "שולט" באדם, ולא קאמר "ניתן" באדם. ולכן יש לפרש, דודאי יצה"ר מוטבע בגוף האדם הנוצר עמו,